

arcok és maszkok

KOLTAI TAMÁS

Lőrinc barát: Novák István

Lőrinc barát volt már kenetteljes, részvevő, naiv, hiszékeny, ügybuzgó, ravasz-dian okoskodó és vonakodva segédkező, félelmében cselekvő és hirtelen improvizáló, intelligens, ironikus, akadémikus, kioktató, szónokló. És bölcs. Mindenekelőtt bölcs. Általában ő szokott lenni a legbölcsebb a *Rómeó és Júliában*. Átlátja a veronai családi viszályt, rosszálló fejszoválással nézi az eseményeket, és a zürzavarban igyekszik rendet teremteni. Egyedül kísérli meg ebben az elvakultan gyűlölködő városban, hogy házassággal békét szerezzen. A *Rómeó és Júlia*-előadásokban a szín-padi egyszeregy szerint Rómeó és Júlia szerelmes, Mercutio szellemes, a Dajka szószátyár, Capulet szigorú, Tybalt vehemens, Lőrinc barát pedig bölcs. Legtöbbször együgyűen bölcs...

Novák István Lőrinc barátja a debreceni *Rómeó és Júliában* életidegen. Kívülálló. Bizonyos magyarázatra szorul, hogy ez az első hallásra kevésbé hízelgő minősítő jelző miért kapcsolódik az utóbbi években nálunk látott Lőrinc barát-alakítások közül - beleértve Zeffirelli filmjét is - a legjobbhoz. Novák István ugyanis először oldotta meg ezt a sok értelemben talányos figurát.

Lőrinc barát valószínűleg a *Rómeó és Júlia* legrosszabb szerepe. Mindenesetre a leghálátlanabb. A végzetet játssza egy drámában, amely a legkevésbé sem végzetdráma. A szerelmesek tragédiája Shakespeare-nél társadalmi szükségszerűség. Akkor is bekövetkezne, ha Mantovában nem volna pestisjárvány, ha Rómeó negyedórával később érkezne a kriptába, vagy ha Júlia egy perccel előbb ébredne fel a tetszhalálból. A látszat mégis az, hogy a véletlenek szerencsétlen összejátszása az oka mindennek. A véletlenek pedig Lőrinc barát ügybuzgó ügyetlenkedéseiben testesülnek meg. Rossz tanácsokat ad. Rosszul szervezi meg terveinek végrehajtását. Mindig egy perccel később érkezik, mint kellene. S a dráma végén még magyarázkodni is kényszerül, hogy elkerülje a bűnösség látszatát.

Lőrinc barát áldozat: ártatlanul magára kell vállalnia a társadalmi gépezet végzetes működtetőjének feladatát. És áldozat a szerep alakítója is: a jószívű hóhért nehéz eljátszani.

A hagyományos szerepértelmezés nem is férne bele Ruszt József rendezői elképzelésébe. Ruszt - akárcsak Zeffirelli - a felnőtt világ idegenségét hangsúlyozza. Résztvevőnek és közömbösök asszisztálják végig Rómeó és Júlia tragédiáját, és éppen résztvevőnként és közömbösöként segítik elő a végzetes véletlenek összetorlódását. A dráma egyetlen szereplője sem mond ellent ennek a fel fogásnak. Még a Dajka sem: túlcsoportul anyai szívvel is lehet lényegében résztvevőnek maradni, és átállni az "ellenség" táborába, s ezt a Dajka meg is teszi. Lőrinc barátira azonban aligha illene rá ez az értelmezés. Őt nem lehet közömbösséggel vádolni. Ő segít. *Cselek-szik*. Házasságot köt és szöktet. Cseppeket ad, levelet ír és futárt küld. Borzasztóan igazságtalannak érezzük, hogy segítőkészségének az eleve elrendeltség szab határt: meg van írva, hogy semmi sem sikerülhet neki. Nem ő felel a tetteiért. A dráma végén írásbeli igazolást hoz, és felmentést kap. Ez még az összeomlás lehetőségétől is megfosztja. Ezáltal az emberi tragédiát sem tudja eljátszani a Lőrinc barátot alakító színész.

Nem így Debrecenben. Novák István egy új drámai alakot állít elénk. Ő is Lőrinc barát bölcsességéből indul ki. Csakhogy abból a bölcsességéből, amelyet Rómeó így utasít el, mikor a barát a száműzetés elviselésére inti: „»Száműzetés«! Vidd bölcsességedet! / Míg nem teremthet nekem Júliát, / Vagy míg egy várost nem plántálhat át, / Vagy törvényt nem tipor le - mit sem ér!" Lőrinc válasza: „Látom már, hogy bolondnak nincs füle." Mire Rómeó: „Hogy is legyen, ha bölcsnek nincs szeme?"

Jóllehet a debreceni előadásban éppen ezek a sorok nem hangzanak el, Novák István Lőrinc barátja mindvégig olyan bölcs, akinek nincs szeme. Legalábbis arra, ami körülötte történik a világban. Mindent lát, de a lényegét nem fogja föl. S főleg nem éli át. Idegenül, elszigetelten él cellájában, ahová eljut minden, ami odakint történik, de csak távoli, fejszoválásra készítő perpatvar-ként. Életidegen volna? Gyakorlatiatlan? Ennek ellentmond az, hogy látszólag mindent aprólékos gondnal, előrelátóan megszervez. Még arra is gondol,

hogy feszítővasat szerezzen, mielőtt a kriptába indul; vajon kinek jutna ez eszébe hasonló helyzetben és idegállapotban? Ez az ember lenne életidegen? Csakhogy az életidegenség mást is jelent. Lőrinc barát elszalad, amikor közeledő hangokat hall a kriptában. Fél. Éjjel, feszítővassal végigmenni a városban és feltörni egy kriptát, pap léte nem félt. Az *emberektől* fél. Nem a törvénytől: az előtt vállalja a felelősséget, erre utalnak drámabeli utolsó szavai. A *társadalomtól* fél, amelyben nem ismeri ki magát, és ezért jobbnak látja, ha távol tartja magát tőle.

Novák István Lőrinc barátja úgy vállalja magára Rómeó és Júlia sorsát, mint egy érdekes kísérletet. Nem a jóindulat hiányzik belőle, inkább a hit. Hogy valóban lehet segíteni. De azért megpróbálja. És közben kívülről figyeli magát. Általános példabeszédeket tart (figyeljük meg: csaknem minden jelenetében van egy rövidke monológ, erkölcsi intelem, jótanács), de ezek Novák felfogásában nem paposan kenetes prédikációk, hanem józan elmélkedések, amelyekre kíváncsian várja partnerének reagálását. Már első monológja a gyógyfüvekről a kételkedő kísérletezőé. Ugyanezzel a hangsúllyal adja át Júliának a tetszhalált okozó cseppeket, miután előzőleg egy fél mondattal arra is utalt, hogy a lány talán hozzámehetne Párisba. Az nem hatott, talán a cseppek hatnak. Úgy írja le zsidbasztó hatásukat, mintha csak egy röpke, könnyű álomra invitálná Júliát. Nem közömbösségből ilyen, ellenkezőleg. Ez a legtöbb, amit tehet: erőszakot téve saját természetén, megpróbál beavatkozni a dolgok menetébe. Igyekszik legyőzni szkepszisét és lemondását. Tesz még egy utolsó kísérletet: hinni akar a világ megváltoztathatóságában.

A kísérlet a maga számára is kudarcra végződik. Novák István Lőrinc barátjának megvan a saját külön tragédiája a *Rómeó és Júliában*. A szerelmesek végzete az ő számára nemcsak azt jelenti, hogy a világ, úgy látszik, megváltoztathatatlan, hanem azt is, hogy kísérletezőként, *kívülállóként*, úgy, ahogyan ő próbálta, nem szabad, nem erkölcsös beavatkozni mások életébe.

Ez a felismerés - most először - valódi tragédiává mélyíti Lőrinc barát sorsát. S ettől a színészi felismeréstől lesz Novák István alakítása több, mint kiváló: emberi.